

Nyhetsrapporteringen kring 11/9 2001

– En studie om hur kvällspressen skildrade terroristattackerna
mot USA den 11 september 2001

Abstract

Vår uppsats behandlar det statsvetenskapliga forskningsfältet politisk kommunikation. Vår ambition ligger i att undersöka hur kvällspressen valde att rapportera kring terrorattacken den 11 september 2001 i USA. Den hypotes som vi har är att medieklimatet har blivit allt tuffare och mer underordnad ekonomiska intressen som i sin tur leder till förenklade, tillspetsade och sensationella nyheter. Det vi ämnar söka svaret på är: Hur och varför medierna agerade som de gjorde kring bevakningen av terrorattackerna den 11 september 2001 i USA? Och var i ligger problematiken i deras sätt att rapportera?

Vi kommer att angripa våra frågeställningar utifrån teoretiskt viktiga verktyg och genom en fallstudie kring Sveriges två största kvällstidningar Aftonbladet och Expressen. Vårt material består av fyra artiklar tagna ur perioden 11 september – 10 oktober, 2001. Nyhetsrapporteringen i våra två tidningar präglades under denna tidsperiod av förenkling, sensation och personifiering, vilket i sin tur hade sina förklaringar i den rådande medielogiken och de kommersiella aktörerna.

Nyckelord: medielogik, sensationsnyheter, kvällspressen, terrorism, iscensättningsteorier

Innehållsförteckning

1	INTRODUKTION.....	1
1.1	FRÅGESTÄLLNING OCH SYFTE.....	2
1.2	HYPOTES OCH DEDUKTIVT PERSPEKTIV	3
1.3	DISPOSITION	3
2	METOD.....	5
2.1	MATERIAL OCH URVAL	6
2.2	VALIDITET OCH OBJEKTIVITET.....	7
2.3	PRESENTATION AV AFTONBLADET OCH EXPRESSEN	8
3	TEORI.....	9
3.1	GOD JOURNALISTIK	9
3.2	MEDIAS UTVECKLING	10
3.3	MEDIELOGIK.....	11
3.4	MEDIERNAS DAGORDNING	12
3.5	MEDIERNA OCH MAKTENS ANSIKTEN.....	13
3.6	NYHETER & PROPAGANDA	13
3.7	VAD ÄR EN NYHET?	14
3.7.1	<i>Nyhetsdesign och iscensättning.....</i>	<i>14</i>
3.7.2	<i>De tre iscensättningarna .....</i>	<i>15</i>
4	AVHANDLING MED LÖPANDE ANALYS	17
4.1	ATTENTATEN DEN 11 SEPTEMBER 2001	17
4.1.1	<i>Artikel (2001-09-12): USA:s fiende nummer 1 Usama bin Ladin ärvde 2,5 miljarder och byggde upp en ultramodern armé .....</i>	<i>18</i>
4.1.2	<i>Artikel (2001-09-14): Han skrattade åt deras död.....</i>	<i>19</i>
4.1.3	<i>Artikel (2001-10-08): Kriget. Bin Ladin: Ni är inte säkra. Misstänkte terrorledaren varnar USA för ett långt krig.....</i>	<i>19</i>
4.1.4	<i>Artikel (2001-10-08): USA varnar för hämnd. Världen fruktar en giftattack .....</i>	<i>20</i>
5	SLUTSATS.....	22
5.1	HYPOTESEN	22
5.2	FRÅGESTÄLLNINGEN	22
5.2.1	<i>Medias roll.....</i>	<i>23</i>
5.2.2	<i>Problematik.....</i>	<i>24</i>
5.3	FRAMTIDA FORSKNING OCH AVSLUTANDE DISKUSSION	26
6	REFERENSER	1

1 Introduktion

Den 11 september 2001: Denna dag i historien vaknade USA upp med skräcken och förödelsen av terrorn och dess konsekvenser, och samtidigt vaknade även mediebevakningen och rapporteringen, där folk i panik försökte fly platsen kring World Trade Center medan de ståliga tvillingtornen attackerades av flygplan och som sedermera också skulle rasa mot marken och fullfölja förödelsen av attacken. I samma stund som första planet, ett Boeing 767, satte kurs mot det norra tornet fanns det live bilder och live kameror som gjorde det möjligt för människor i hela världen att ta del av planens förödelse i samma stund som det ägde rum. Knappt 45 minuter efter första kraschen får vi uppleva ett andra plan, av samma modell som det förra, störta rakt in i det södra tornet och då vi trodde att det var över fick vi ytterligare en chockupplevelse. Inte nog med detta så kraschar ytterligare två plan, ett i Pentagons högkvarter och ett strax utanför Pittsburgh. I verkligheten talar vi om drygt 70 minuter av olika attacker mot USA den 11 september 2001. På TV-skärmen eller på datormonitorn sätts den verkliga tiden ur spel eftersom händelserna ständigt upprepas. Vad många tittare dessutom kan se direkt är hur de mer än fyra hundra meter höga byggnaderna rasar till marken med tusentals människor som ej kunnat eller hunnit evakueras i tid. Dessa terrorattacker fick en exceptionell inverkan på de svenska nyhetsmedierna. Flera tidningar valde också att disponera om den gängse nyhetsfördelningen.

Terrorismens konsekvenser från 11 september, 2001 är fortfarande svåra att överblicka och har påverkat våra liv och samhällen. Vi möter dessa konsekvenser i ökade säkerhetskontroller och särskilda lagar som möjliggör ett ökat inflytande över individen. Vi ser även hur rädsla och misstänksamhet hotar tolerans och solidaritet gentemot våra egna medborgare och invandrare med andra kulturella bakgrunder. Vi kommer i denna studie att presentera en fallstudie som bygger på analyser av utvalda artiklar från Aftonbladet och Expressen dagarna efter de ödesdigra terrorattackerna den 11 september 2001 i USA. Mycket har förändrats och mycket håller på att förändras i den politiskt kommunikativa processen och även i sättet att hantera och publicera medieinnehåll. Det är detta som har uppbringat idén till denna uppsats, vi har båda två varit starkt kritiska till hur medierapporteringen kring 11 september gestaltats i vårt lands största kvällspress tabloider. Därför tyckte vi det var av intresse att undersöka hur och varför rapporteringen såg ut som den gjorde och möjligen kunna få tillfredställande svar på våra egna tankar kring rapporteringen och naturligtvis tillfredsställa likasinnade och personer med andra uppfattningar om hur mediebevakningen hanterades av kvällspressen dessa dagar.

1.1 Frågeställning och syfte

Vi har i vår uppsats valt en empirisk frågeställning, eftersom vi är intresserade av att se hur och varför rapporteringen såg ut som den gjorde, snarare än att belysa hur rapporteringen borde ha sett ut dessa dagar efter attacken mot USA den 11 september 2001. Vi har valt att bygga upp vår uppsats kring en fallstudie av rapporteringen av terrorattackerna den 11 september 2001 i USA.

Vi ämnar söka svaret på frågan hur medierna agerade kring bevakningen av terrorattackerna den 11 september 2001 i USA? Svaret på denna fråga ska hjälpa oss att få svar på vilka faktorer som påverkade denna nyhetsförmedling och vilken problematik vi kan finna i detta. Vår frågeställning blir därmed:

- Hur och varför agerade medierna som de gjorde kring bevakningen av terrorattackerna den 11 september 2001 i USA?
- Var i ligger problematiken i deras sätt att rapportera?

Syftet med denna uppsats är att med hjälp av teoretiska analysverktyg belysa mediernas strategiska val av format, bild och text för att öka kunskap och förståelse för medias rapportering kring händelserna den 11 september 2001 och därmed lyfta fram och tydliggöra de strategiska val kvällspressen använder för att förmedla nyheter till oss medborgare. Vi är även intresserade av att problematisera kvällspressens sätt att rapportera kring händelserna den 11 september 2001 i USA. Med detta verk vill vi lämna ett bidrag till förståelsen av hur en komplex situation kan förenklas och O-problematiseras utav medierna. För att belysa dessa strategiska val som kvällspressen använder kommer vi att lyfta fram Sveriges två största kvällspressaktörers förfarande för att ytterligare tydliggöra deras sätt att rapportera kring händelserna.

Den övergripande problematiken anser vi ligger i att media har ett sådant stort inflytande på våra dagliga liv. Då många amerikaner och andra berörda endast hade möjligheten att genom media följa händelseförloppet och utvecklingen av händelserna kring terrorattackerna 11 september, 2001, anser vi att medierna har ett ansvar gentemot medborgarna att ge en korrekt och saklig rapportering. Medierna har en betydande makt över medborgarnas dagordning och de samhällsproblem som medierna fäster störst vikt vid, som de ger mest uppmärksamhet åt, blir i majoriteten de fallen och de samhällsfrågor som också medborgarna tycker är viktigast. Den sakliga och objektiva rapporteringen är dock såsom vi ser det en omöjlighet i dagens värld då dessa medier fungerar som storföretag med krav på vinst och ständig kamp och konkurrens om uppmärksamhet medför att sakligheten och problematiseringen åsidosätts. Det handlar om att vara först att rapportera om en händelse och ge den första versionen som andra medier sedan måste hålla sig till (Bengtsson (red.) 2001:154).

1.2 Hypotes och deduktivt perspektiv

Vår bild av verkligheten baseras på teorier. Teorierna hjälper oss att förstå den värld vi lever i och de bör testas för de kan ju faktiskt vara fel. Genom att använda oss av en hypotes ger vi vår bild av verkligheten vilket kan vara till hjälp för läsaren. Enligt det deduktiva perspektivet formulerar forskaren en hypotes genom att använda sig av den kunskap hon har (Esaiasson m fl. 2004:145). Därefter testas hypotesen på empirin för att se om den stämmer. Vi har utgått från hypotesen att den senaste tidens medieutveckling och det överlevnadsklimat som detta har medfört har lett till att media och i synnerhet kvällspressen förenklar och bidrar till att skapa sensationella nyheter som kan liknas vid dramafabriker. Vår hypotes är tämligen hårdragen och även om vi kommer fram till att den stämmer i studien om kvällspressens rapportering om WTC-attackerna så innebär det inte att vi anser att det inte finns någon tillförlitlig nyhetsförmedling längre. Vår hypotes är inte den första i sitt slag och genom att flera studier görs med samma eller liknande hypoteser kan vetenskapen om vad för nyheter media egentligen intresserar sig för och varför rapporteringen ser ut såsom den gör utökas och förhoppningsvis förbättras.

1.3 Disposition

Kapitel 1 Introduktion

I denna del presenteras en inledning, frågeställning, problemformulering och vårt syfte med uppsatsen. Dessutom ges en bild av de händelser som legat till grund för studien.

Kapitel 2 Metod

Valet av metod är av stor vikt vid en studie. I detta avsnitt anger vi hur vi metodiskt gått tillväga och vilken metodisk utgångspunkt vi valt och vilka avvägningar vi gjort under studiens gång. Även en kort presentation av nämnda kvällstidningar kommer att göras.

Kapitel 3 Teori

I detta kapitel kommer olika teorier som studien baserats på presenteras. I denna teori del ger vi en teoretisk förståelse för hur medierapportering och medieklimatet ser ut och vilka faktorer som spelar en viktig roll.

Kapitel 4 Avhandling med löpande analys

Under arbetets gång upplevde vi det som mer logiskt att föra samman empiri och analys. Detta görs bland annat för att tydliggöra vårt empiriska material så att det blir mer överskådligt och förhoppningsvis bidrar detta också till att den röda tråden synliggörs.

Kapitel 5 Slutsats

I slutsatsen kommer vi att presentera svaret på våra frågeställningar och den hypotes vi utformat. Slutsatsen kan ses som en summering av innehållet i studien och vad vi kommit fram till.

Kapitel 6 Referenser

Här presenteras den litteratur och material som vi har använt oss av under arbetets gång.

2 Metod

Vi ämnar använda oss av metoder vanliga inom analys av medieinnehåll. För att ta reda på vilka faktorer som avgör hur nyhetsrapportering ser ut kommer vi att använda oss av medielogik, dagordningsteori och olika iscensättningsteorier, som vi sedermera kommer att applicera på våra artiklar tagna ur Aftonbladet och Expressen. Vi har dock använt oss av fler artiklar än vad som presenteras i det empiriska avsnittet. Vi anser att de artiklar som presenteras i analysen är representativa för hur nyhetsrapporteringen såg ut under perioden som vi valt att studera. Alltså kommer studien att koncentreras på ett fåtal artiklar perioden efter 11 september, 2001. Intressant vore för oss att jämföra med andra internationella tidningar för att se om samma mönster kan återfinnas eller om dessa tidningar påverkar hur förmedlingen ser ut i Sverige men tyvärr begränsas denna ambition av det tilldelade tidsutrymmet. Även andra tidigare terroraktioner hade varit intressant att titta på och se om det har skett en förändring i sättet att rapportera men även här begränsas vi av förfogad tid och rum för att nå ett fullvärdigt resultat. Anledningen till att vi har valt just denna händelse är att det inte finns något liknande fall där vi anser att rapportering varit så homogen och förenklad i sin framställning. Vi menar även att vår studie har både samhälllig och inomvetenskaplig relevans. Som vi tidigare nämnt får vi medborgare oftast förlita oss på medierna för att få information av vad som sker i vårt samhälle och just i det här fallet är det viktigt att lyfta fram och belysa hur medierna skötte sin uppgift i att förmedla information till oss medborgare. Vad gäller den inomvetenskapliga relevansen anser vi att det fortfarande trots många försök finns ett behov av ytterligare dimensioner i forskningen kring politisk kommunikation och analyser av medierapportering kring specifika händelser. Ambitionen sträcker sig inte till att finna möjliga lösningar på problemet utan går istället in på hur problemet ser ut och vilka problemen är. I andra studier behandlar man oftast ämnet utifrån televisionen eller medier som gemensam grupp, ibland med svaret att dessa medier har en benägenhet att sprida våld och social oro. Vår infallsvinkel är istället att fokusera vår studie på två kvällstidningar som är beroende av kommersiell framgång. Anledningen till att vi väljer dessa tidningar är bland annat för deras stora kapacitet kring dramatisering och iscensättningar. Oftast är deras resurser betydligt större och bredare än morgontidningarnas. Eftersom vi har valt att fokusera på hur massmedia behandlar och rapporterar kring terrorism tycker vi att det är mer intressant att titta på två tidningar som ständigt har ett behov av att synas och höras för att överleva. Tillskillnad från morgontidningarna som överlever genom prenumerationskunder säljer kvällspressen endast lösnummer och är därför tvungna att ta till medel som sensationsnyheter för att överleva.

Ambitionen kommer att ligga på en teorikonsumerande nivå genom en fallstudie av terrorattackerna i USA den 11 september 2001. Fallstudien kommer att handskas med det samhälleligt uppkomna problemet om kvällspressens hantering av sensationsnyheter, men kommer även att avslöja den inomvetenskapliga problematiken angående hur medieföretagens kommersialisering lett till förändrade strategier i nyhetsförmedlingen. Eftersom vi har en teorikonsumerande ansats på vår studie ämnar vi att sätta vårt fall i centrum och utifrån det förklara med hjälp utav olika teorier och förklaringsfaktorer (Esaiasson m fl. 2003:40).

Teorierna som vi använder oss av kommer att hjälpa oss att förklara motiven till varför nyhetsförmedlingen såg ut såsom den gjorde. Vid användning av våra teorier på fallet, kommer förhoppningsvis detta att ske som vi tror kommer att ge den bästa förklaring till varför nyhetsförmedlingen såg ut som den gjorde. Det man kan konstatera är att olika mediers intresse för terrorism har ökat. Detta syns bland annat i kvällspressen där antalet artiklar har mångdubblats sedan 11 september, 2001. Vi är medvetna om denna ökning och vi kommer därför inte att sätta någon större vikt på detta faktum. Detta är självklart och behöver till följd av ovanstående konstaterande inte undersökas närmare.

Trots den ihärdiga och ständiga rapporteringen från kvällspressen kring möjliga och tänkbara terrorattacker behöver detta i sin tur inte betyda att terrorismen har ökat under en viss tidsperiod eller att antalet terroristdåd har blivit fler. Istället handlar det om att terrorismen har blivit något som vi alla känner igen från den 11 september 2001 och något vi kan relatera till. Detta i sin tur ger kvällspressen stora möjligheter att iscensätta dramatiska sensationsnyheter kring alla tänkbara scenarion. Intressant är hur dessa kvällstidningar noga har valt strategier för att rapportera kring terrorism. Dagarna efter attackerna mot USA började mediernas ihärdiga jobb med att befästa sin rapportering kring ämnet terrorism och samtidigt göra det möjligt för fortsättning av sin rapportering kring ämnet för långt tid framöver. Genom att jämt och ständigt skriva om hur terrorism är vår tids stora hot och att vi i framtiden kan vänta oss fler och större attacker aktualiseras hela tiden ämnet och hålls därmed också vid liv hela tiden. Eftersom terrorism är något som berör oss alla och som kan få fruktansvärda konsekvenser blir det tillsynes lätt för kvällspressen att utnyttja denna emotionella och hemska verklighetsbild som människor har på näthinnan från katastrofen den 11 september 2001.

2.1 Material och urval

Som forskare kan man samla in sekundär- och primärdata. Primärdata är material som forskaren själv inhämtar för undersökningen. Sekundärmaterial är den information som samlats in och återgivits av någon annan i ett tidigare skede (Lundahl & Skärvad, 1999).

Vårt material består av sekundärmaterial i form av kurslitteratur i statsvetenskap och media och kommunikationsvetenskap. Dessa

kurslitteraturböcker behandlar medier och olika former av kommunikationsprocesser ur en grundsyn som motsvarar den nivå vi befinner oss på och som gör det möjligt för oss att förstå och tillämpa de olika teorierna på vår uppsats. Vad gäller vårt primärmaterial så består det utav artiklar skrivna i Aftonbladet och Expressen under den tid som vi ämnar undersöka.

Vid vårt första urval kring artiklar valde vi totalt 25 stycken artiklar som behandlade nyhetsrapporteringen från 11 september, 2001. Men efter noga genomgång av dessa artiklar kom vi fram till vårt andra urval, som för övrigt var det sista, där vi beslutade oss för att endast använda fyra stycken av dessa artiklar. Anledningen till att vi har gjort detta val är det faktum att de valda artiklarna representerar och täcker in bilden av den totala nyhetsförmedlingen som Aftonbladet och Expressen förmedlade under vår valda period. Vi kommer dock att presentera alla artiklar i vår referenslista för att tydliggöra materialet för läsaren och uppfylla kraven för intersubjektivitet. Den kritiske läsaren skulle här komma med en invändning att artiklarna i sig inte behöver vara representativa för den generella nyhetsrapporteringen perioden efter 11 september. Vi har dock genom ett noggrant urval valt dessa fyra artiklar för att de representerar en överskådlig bild av hur nyhetsstoffet såg ut i Aftonbladet och Expressen.

Genom vårt urval av artiklar kan vi genomföra vår studie och fullfölja vår tänkta ambition om att ta reda på hur rapporteringen i kvällspressen såg ut perioden efter 11 september. Vår ambition är alltså inte att få ut ett stort kvantitativt urval som sedermera ska leda fram till ett resultat. Vi anser som vi tidigare nämnt att dessa artiklar är representativa, fler artiklar behövs därför ej.

Vid undersökningar och forskning jämför forskare alltid sina egna iakttagelser av verkligheten med data om detsamma - teorin ställs mot empirin. Alla källor såsom intervju, statistik och sekundärdata i forskningen skall granskas kritiskt. Syftet med källkritik är att författarna skall påminnas att använda sig av material som har trovärdighet, relevans och pålitlighet för att resultatet av undersökningen skall bli tillförlitligt (Patel & Davidson, 1998). Det finns källkritiska kriterier för att bedöma och granska materialet, exempelvis; samtidskrav (källans äkthet), tendenskritik (källans intresse i frågan) och beroendekritik (olika källors beroendeförhållande) (Eriksson & Wiedersheim-Paul, 1997). Naturligtvis har vi ambitionen av att ta detta i beaktande under hela arbetets gång för att skapa en så korrekt bild av kvällspressen som möjligt under vår valda tidsperiod.

2.2 Validitet och objektivitet

I litteraturen brukar begreppet validitet definieras som en metod som används för att försäkra sig om att man helt enkelt undersöker det man påstår sig att undersöka. Oftast är det dock inte så enkelt eftersom det kan vara svårt och problematiskt att ställa sina frågor på rätt sätt (Esaiasson m fl. 2004:62). Vi har många gånger under arbetets gång varit tvungna att stanna upp och säkerhetsställa att vi verkligen besvarat de frågor som ställdes i början av uppsatsen. Ibland kan dock problem uppstå i att finna mönster och se helhetsbilden. Vi hoppas dock att

läsaren kan finna den röda tråden och att alla delar i uppsatsen bidrar till en ökad förståelse och förhoppningsvis leder uppsatsen till ett fullvärdigt svar på frågor som är ställda. Objektiviteten är en annan viktig del av det vetenskapliga arbetet. Vi måste erkänna att vi i förväg var kritiska mot de strategier kvällspressen valde att använda under rapporteringen av terrorattackerna den 11 september 2001. Men vi anser att media och i vårt fall kvällspressen har ett ansvar gentemot medborgarna att vara sakliga och verklighetstroga i sin rapportering. Dock har vi i denna studie verkligen försökt hålla oss objektiva gentemot kvällspressen och även försökt ge en balanserad och nyanserad bild av kvällspressen som aktör på mediearenan.

2.3 Presentation av Aftonbladet och Expressen

Aftonbladet grundades 1830 av Lars Johan Hierta och är Nordens största kvällstidning. 1.4 miljoner läsare nås varje dag. Tidningen anser sig vara kritiskt granskande, sann och saklig och deras syfte är att överraska, underhålla och driva opinion i samspel med sina läsare. Upplagan 2003 var drygt 448 000 exemplar per utgivningsdag (Internet 1).

Expressen grundades den 16 november 1944. De tongivande idéerna och tankarna bakom Expressen kom från Albert Bonnier Jr och Carl-Adam Nycop. Agare respektive journalist. Tidningen menar att ända från början har liberalism, tolerans och solidaritet varit deras kännemärken. Idag äger Expressen också två andra kvällstidningar: GT i Västsverige och Kvällsposten i Sydsverige. Expressen ägs av Bonnier AB, som även äger dagstidningarna Dagens Nyheter och Sydsvenska Dagbladet. Genomsnittsupplagan per dag 2001 var 244 500 exemplar. Alla tre kvällstidningar når tillsammans varje dag 1.2 miljoner läsare (Internet 2).

3 Teori

Våra teorier som presenteras nedan är till för att ge en djupare förklaring till varför medierapporteringen från kvällspressen såg ut såsom den gjorde dagarna efter terrorattackerna den 11 september 2001. Vi kommer att använda oss av vanligt förekommande teoretiska verktyg gällande forskning av medieinnehåll. Vi kommer först och främst att presentera en beskrivning av mediernas utveckling under 1900-talet. Detta gör vi för att påvisa den viktiga roll media innehar idag och har haft under decenniet och dessutom den påverkanskraft medierna har i våra dagliga liv. Detta avsnitt kommer även att lyfta fram kommersialiseringsfasen som har lett till det förändrade medielandskap som vi idag ser konsekvenserna av. I vidare bemärkelse kommer vi även att använda oss av teorier såsom medielogik och dagordningsteori. Dessa ovannämnda teorier kommer eventuellt att förklara varför dessa kvällstidningar rapporterar såsom de gör. Olika maktteorier kommer även att uppmärksammas då det är viktigt att explicit visa vilken grad av makt medierna har på oss medborgare. Skulle det visa sig att medier har ett högt inflytande på vår verklighetsuppfattning och hur vi uppfattar olika fenomen i samhället är det ännu viktigare att med hjälp av vårt empiriska material påvisa olika medvetna strategier som används i nyhetsframställningen. För att kunna urskilja vårt empiriska material har vi använt oss av olika iscensättningsverktyg som explicit visar hur rubriksättning och bilder kan dramatisera och förenkla budskapet så att det blir mer mottagligt för oss medborgare. Genom dessa teorier hoppas vi få en helhetsbild av hur rapporteringen såg ut, varför den såg ut som den gjorde, och på så sätt få en förståelse över hur medierapporteringen gestaltades och vilka problem detta möjligen kan medföra.

3.1 God Journalistik

Den sociala ansvarsteorin uppkommen ur amerikansk initiativ bildade "The Commission on Freedom of the Press". Dess syfte var att öka uppmärksamheten kring att den fria marknadens lagar hade till en viss grad misslyckats med att fullfölja avtalet om fri press och dess ansvar för samhället. Särskilt var det den teknologiska och den kommersiella utvecklingen av pressen som ledde till lägre chanser för individer och grupper att delta och påverka. Denna utveckling ansågs även ha bidragit till ökad makt hos ett fåtal individer. Den sociala ansvarsteorin bidrog med normativa ställningstaganden om hur media bör rapportera och lyfte fram dess ansvar för samhället (McQuail 1992:111f). Kort sagt bör de som har ett inflytande och makt inom dessa företag ta ett socialt ansvar för samhället. Alltså

de huvudsakliga principerna enligt social ansvarsteori om hur media bör agera när det gäller deras rapportering är:

- Media ska och bör acceptera att de har vissa skyldigheter gentemot samhället.
- Dessa skyldigheter är huvudsakligen en strävan efter att hålla en hög standard gällande informativ, sanningsenlig, korrekt, objektiv och balanserad nyhetsförmedling.
- Media ska undvika rapporteringar som kan leda till våldsamma aktioner, förelämpning av minoriteter eller social oro.

Eftersom vi i vår uppsats har en empirisk ansats kommer vi inte ägna något utrymme åt diskussionen om normativa ställningstaganden eller metodteorier kring den normativa forskningen. Detta avsnitt kan istället underlätta värderingen av de problem som vi lyfter fram senare i uppsatsen. Den kritiske läsaren kan då tydligare se problematiken i kvällspressens rapportering om WTC-attackerna den 11 september 2001. Men vi utesluter dock inte normativa tankar om hur rapporteringen bör se ut i vår avslutande diskussion kring vår uppsats. Dock bör läsaren uppmärksamma att ambition inte ligger i att finna möjliga lösningar eller påvisa hur dessa medier bör ha agerat under dess rapportering av händelserna kring 11 september, 2001.

3.2 Medias utveckling

Media har genom århundradet gått igenom många olika faser, och om man studerar kommunikationsvetenskapens historia och de böcker som helt eller delvis handlar om vilka effekter medierna historiskt sett har ansetts ha, kan man tydligt se olika paradigmer eller metateorier som har varit rådande under olika tidsperioder (Strömbäck 2000:62).

Från början ansågs medierna vara allsmäktig där teorier om propaganda och påverkan var kopplade till media. En av många teorier som dominerade dessa tidiga uppfattningar om medias makt att manipulera massan var ”The magic bullet theory” eller ”the hypodermic needle theory”. Man ansåg helt enkelt att människan var en socialt isolerad individ som lätt kunde påverkas av det media ville injicera in i vårt medvetande. Bakgrunden till dessa teorier låg i erfarenheterna från första världskrigets krigspropaganda. Denna propaganda sågs som oerhört kraftfull och effektiv (Strömbäck 2000:64). Sedan kom en period runt 1940 – talet där man förkastade mediernas betydelse och torde sig veta att medierna var maktlösa gentemot folkets egen vilja. Man hade uppfattningen om att mediernas makt hade överdrivits och synen på massan som passiv var inte längre aktuell i samma bemärkelse som förr. I samband med introduktionen av det då nya snabba direkta mediet televisionen runt 1950 – talet fick medierna att åter igen få en stark tillskrivelse av makt och påverkningseffekter på människor egna åsikter och värderingar. Televisionen blev ett verktyg som media utnyttjade för att

nå ut till den stora massan snabbt och direkt med de budskap man ville framföra (ibid).

3.3 Medielogik

Klimatet för medier har alltså blivit mycket tuffare och den senaste tidens kommersialisering har lett till en maktkamp mellan medierna för att till varje pris få folkets uppmärksamhet. Detta kopplas oftast till den medielogik som råder i vårt samhälle idag. Med medielogik menar vi anpassningen som media gör för att passa formatet, dess organisation, interna arbetsvillkor, normer och behovet av uppmärksamhet (Strömbäck 2000:157). Det handlar om att vara först att rapportera om en händelse och ge den första versionen som andra medier måste hålla sig till (Bengtsson (red.) 2001:154). I själva verket rapporterar i stort sett alla medier samma sorts nyheter och framförallt nyheter som är väldigt sensationella och uppmärksammade. Som till exempel terrorattacken mot USA den 11 september 2001, då innehållet i nyhetssändningarna i stort sett var likadana i alla svenska nyhetssändningar. Detta beror förstås på många olika faktorer, en viktig och stor faktor är att man inte hade möjlighet att vara på plats och rapportera direkt utan att man istället fick andrahandsinformation från andra stora mediekoncerner som var på plats. Detta gör att rapporteringen kring en viss given händelse lätt kan tillspetsas och förenklas. Det är just i resonemanget kring viktiga nyheter som får plats och blir uppmärksammade som medielogiken är representerad. Enligt ovannämnda exemplet med terrorist attacken mot USA 11 september fanns det möjligheter att tillspetsa, förenkla, polarisera, intensifiera och konkretisera fakta och händelser, och genom att personifiera och klassificera stereotyper tenderar media att skapa en allt för förenklad bild av verkligheten (Strömbäck 2000:157f). Man kan se detta som tekniker som medierna har utvecklat för att klara sig i den egna tillvaron där konstant överflöd av information och konstant underskott av uppmärksamhet är ett faktum (ibid).

Men klimatet kring media är hårt och tufft, det gäller att fånga så stor publik så möjligt för att tillfredställa annonsörer, investerare, ledning och publiken. Genom det hårda klimatet av överlevnad, ständig maktkamp och kapprustning gentemot mediebolag finns det varken tid eller ekonomiska resurser avsatta för grundliga journalistiska undersökningar och granskningar över alla område som behandlas. Detta gör att medieinnehållet i allt högre grad homogeniseras utifrån de stora mediekoncernernas vilja. I Sverige har Dagens Nyheter en väldigt stark ställning bland de rikstäckande nyheterna runt om i Sverige. Debatt sidan på DN har en stor påverkan över den politiska dagordningen och över de nyheter som verkligen blir allmänhetens nyheter (Strömbäck 2000:156).

3.4 Mediernas Dagordning

Strömbäck (2000) anser att medieinnehållet i allmänhet och att den politiska journalistikens nyheter avviker från en spegelbild av verkligheten och finner sålunda en av sina förklaringar i medielogiken (Strömbäck 2000:160f). Det finns dock fler tänkbara förklaringar, varav en har att göra med det faktum att medierna i grund och botten är företag med vinstkrav på sig. Medieinnehållet måste säljas, för att företaget ska gå med vinst. Här kan det uppstå problem om och när marknadsstyrningen av medierna leder till ett innehåll som avviker från sakliga beskrivningar av verkligheten på ett påtagligt sätt. Sådana problem är mer än troliga, av två skäl. Ett är att en genomarbetad och grävande journalistik kostar pengar; den kan även vara besvärligt i olika situationer med annonsörer vilka medieföretagen av ekonomiska skäl inte vill stöta sig med. Ett annat skäl har att göra med det faktum att nyheter per definition kan sägas vara någonting människor ännu inte känner till. Det gör det svårt för människor att agera som rationella konsumenter, eftersom de inte har och inte kan ha kunskap nog för att avgöra kvaliteten i det nyhetsutbud som finns (ibid).

Att mediebilderna av verkligheten avviker från verkligheten har med andra ord olika förklaringar. Vilka förklaringsfaktorer som är starkast är en öppen fråga, som inte kan avgöras en gång för alla. Vad som ändå står klart, är att mediebilderna av verkligheten och verkligheten i sig själv inte är samma sak. Därmed blir samtidigt förhållandet mellan verkligheten och mediernas dagordning både komplicerat och föränderligt, vilket gör det till en viktig forskningsuppgift att undersöka. Den stora förändringen som undersökningar utifrån dagordningsteorin innebar var att dom visade att medierna måhända inte har makt över människornas åsikter, men att dom har makt över vilka frågor människor har åsikter om (Strömbäck 2000:163).

Här är det relevant att ta upp Walter Lippmans numera över 70 år gamla tankar kring psuedoomgivningen; att det inte är verkligheten i sig själv som är styrande för våra tankar och handlingar, utan våra bilder utav verkligheten. Ordet bild ska då förstås i bildlig betydelse; det har föga med fotografier att göra, utan mer med mentala uppfattningen eller mentala representationer. Just spänningen mellan verkligheten i sig själv, och våra bilder utan verkligheten är intressanta då man tittar på effekter av medierapportering på medborgare. Vad händer när bilden av verkligheten blir lika verklig, eller verkligare, än verkligheten själv. (Strömbäck 2000:251f).

3.5 Medierna och maktens ansikten

Enligt Gaventa (1987) har makten tre ansikten; makten över det politiska beslutsfattandet, makten över dagordningen och makten över tanken.

Maktens andra ansikte handlar om makten över dagordningen, det vill säga makten över vilka frågor som ska bli föremål för politiskt beslutsfattande. Här spelar inte minst medierna en central roll. Om maktens första ansikte generellt sätt är dom politiska aktörernas, så är maktens andra ansikte generellt sett mediernas maktbas för att driva genom beslut (Strömbäck 2000:252f).

Detta ger dem makt, inte att bestämma men att starkt påverka och influera såväl dagordningen som den symbolmiljö som politiken är en del av och utspelas i. Delvis beror denna mediernas makt också på att många tror att medierna har makt. Detta leder oss vidare till maktens tredje ansikte, makten över tanken, alltså mediernas avsevärda makt över människors tankar. Det gäller inte bara makten över vilka politiska frågor människor tycker är viktigast, eller vilket som är det mest välutforskade området. Allt fler forskningsresultat visar även på att mediernas makt också omfattar eller kan omfatta vilka frågor människor utgår från när dom bedömer vilka gestaltningar av verkligheten eller delar av verkligheten som människor gör, och hur verkligheten uppfattas i en mer bred bemärkelse (Strömbäck 2000:253).

3.6 Nyheter & Propaganda

Att nyheter är känsloladdade och uppseendeväckande ligger i varje lösnummertabloids ekonomiska intresse. Nyheterna ska också helst utvecklas till fortlöpande ”berättelser”. Det är ingen tillfällighet att dessa tidningar kommit att kallas ”sensationspress” och ”dramafabriker”. Samtidigt är det emellertid viktigt att bejaka deras stora kapacitet vid viss nyhetsförmedling. Vid de tillfälle där de kan skapa dramatiska iscensättningar är de överlägsna morgontidningarna som inte förmår fånga och förmedla verklighetens dynamiska nu och närhet. När själva händelsen sätts i fokus blir retoriken underordnad den. Lögn eller sanning blir också andrahandsfrågor. Men det krävs givetvis att verkligheten i sig är dynamisk, att den iakttas som en installation (Nordström 2002:57). Som en installation kunde den också beskådas den 11 september 2001 i verkligheten och direkt i TV. Men också i Aftonbladet och Expressen dagen därpå. Bilderna är det viktigaste inslaget för att skapa ett *här* och *nu* men också för att belysa hur den ena akten i dramat följs av den andra (ibid).

3.7 Vad är en nyhet?

I tankar om journalistik (2000) utvecklar Göran Rosenberg några intressanta aspekter på nyheten som sådan. Rosenberg menar att det krävs fantasi för att upptäcka eller föreställa sig en nyhet. Somliga journalister är fantastiskt duktiga på att se en nyhet, ana sig till den bakom den mest solida fasad av vardagligheter och trivialiteter. Men Rosenberg påpekar även att kunskap kan vara ett hinder för att upptäcka en nyhet. Kunskap kan göra oss ”nyhetsblinda”. Ordet nyhet kommer från tyskans *Verfremdung* och hänvisade till en poetisk-pedagogisk metod vars syfte var att bryta ner våra slentrianmässiga uppfattningar av omvärlden och ersätta dessa med ett djupare och mer sammansatt innehåll. Med nyhet menas annars inte något dolt i vår vardag, utan snarare det motsatta, något konkret och sensationellt som drabbar många. När en nyhet uppmärksammas och sprids brukar det bero på två generella faktorer: graden av sensation och graden av identifikation. Graden av sensation hänger samman med hur överraskade nyheten i fråga är, medan graden av identifikation är relaterad till närhet/avstånd i tid, rum och kultur. När USA utsattes för historiens största terrorattack handlade det om en chockartad nyhet. I Sverige hade vi heller inte svårt att identifiera oss med de människor som drabbades. Det var nästan som om vi själva blivit angripna. När terrorkriget en månad senare går över till ett reguljärt anfallskrig riktat mot Afghanistan sjönk graden av både sensation och identifikation (Nordström 2002:9). Utifrån denna definition av vad en nyhet är så uppfyller våra utvalda tidningar Aftonbladet och Expressen de olika stegen av öppenhet och sensation som beskrivs ovan.

3.7.1 Nyhetsdesign och iscensättning

Så snart en nyhet nått en tidnings redaktion värderas den och karakteriseras den. Blir den godtagen för publicering kommer den att redigeras och formges, dvs. ges en lämplig och ändamålsenlig presentationsform. Detta sista och avgörande steg i hanteringen av nyheten på redaktioner kallas för iscensättning. Det handlar om att skapa dramaturgi och att hantera en mångfaldig retorik: att välja tonläge och uttrycksform, att skapa spänning och ge liv åt en berättelse som i bästa fall kan fortsätta i flera akter. Iscensättning av den tvådimensionella tidningssidan kräver två skilda språk, verbalspråk och bildspråk. Båda språken kan frammana en scen. Verbalspråket genom rubriker, bokstävernans storlek, interpunktion, ordval, metaforik etc. bildspråket genom att omvandla den plana tidningssidan till rum och rymd, beskriva närhet och avstånd, avbilda figurer och omvandla figurer till tecken, symboler, metaforer, metonymier etc. men det mest intressanta med dessa språk på tidningssidan är inte deras existens i sig utan hur de samverkar och tillsammans skapar olika iscensättningar (Nordström 2002:11). Genom att studera formen i en iscensättning det vill säga försöka upptäcka något som är återkommande och inte är utbytbar – och ställa den mot substansen, det tillfälliga och utbytbara, kan man upptäcka vissa mönster och upprepningar. Speciellt

märkbart framstår dessa olika mönster när det handlar om stora och dramatiska nyhetshändelser som krig, terrorism, katastrofer, grova våldsbrott etc. Nordström (2002) har genom sina tidigare studier kring ämnet nyheter och propaganda kunnat urskilja tre olika former av iscensättningar som ter sig på olika sätt. Men ingen av dessa iscensättningar är emellertid "rena", och med detta menar han att ingen av de tre iscensättningarna är självständiga utan egenskaper från de övriga.

3.7.2 De tre iscensättningarna

När vi senare i vår fallstudie kommer att analysera våra artiklar tagna ur Aftonbladet och Expressen kommer vi att använda oss av Nordströms (2002) tre iscensättningsteorier som utmärker kvällspressens journalistik. Dessa iscensättningar bör betraktas som metoder som används för att skapa rymd och känsla hos läsarna. Alla dessa iscensättnings teorier är verktyg som tydligt går att urskilja från varje sensationsnyhet kring en stor händelse som till exempel vårt fall: Terrorattackerna mot USA den 11 september 2001.

Dramatisk iscensättning

Nyheten framställs som:

- något överraskande eller chockartat
- något pågående (nutid) som ej är avslutat
- något som gör sken av att iakttas direkt

Denna typ av iscensättning som den dramatiska iscensättningen anspelar på är chockartade nyheter som sker i nuet, och därför kan denna form av framställning bara användas under en kortare tid. Läsaren kan bara ana, befara och förskräckas. Den dramatiska iscensättningen är den metod som starkast väcker läsarens intresse och därmed också den mest sensationella i dess sammanhang (Nordström 2002:17f).

Episk iscensättning

Nyheten framställs som:

- något speciellt i en större händelse
- något passerat (dåtid) men också som något pågående (nutid)
- något som förmedlas personligt/subjektivt

Den episka iscensättningen ter sig genom att diskursen ifråga bärs fram av en berättande journalist, som gärna subjektivt eller personligt vänder sig till läsaren. Eftersom den episka framställningen ofta ingår i en större övergripande nyhetsdiskurs har den olika underfunktioner som till exempel dra fram speciella

hjältar, peka ut syndabockar, bereda utrymme för vittnen och anförvanter som kan ge sin historia av det som hänt (Nordström 2002:22).

Didaktisk iscensättning

Nyheten framställs som:

- något logiskt i en händelsekedja
- något passerat (dåtid)
- något som förmedlas objektivt och vetenskapligt

De tillstånd av chock och affekt som förmedlas direkt via de dramatiska och lyriska iscensättningsformerna och indirekta via den episka ställer krav på en fjärde form som förmedlar nyheten mer sakligt och opersonligt. Denna uppgift har den didaktiska iscensättningen. Avsikten är att redogöra för faktiska förhållanden. Förmedlingen ombesörjs emellertid inte som i den episka iscensättningen av en subjektiv berättare utan av en objektiv undervisare som beskriver hur en händelse gått till eller varför ett tillstånd föreligger (Nordström 2002:21f).

4 Avhandling med löpande analys

Terrordåden i USA fick en exceptionell inverkan på de svenska nyhetsmedierna. Flera tidningar valde också att disponera om den gängse nyhetsförmedlingen. Till dem hörde bland annat Aftonbladet och Expressen. Vi har valt att se hur kvällspressen rapporterade kring denna händelse och med hjälp av ett urval artiklar försöka komma fram till en slutsats om hur och varför kvällspressen rapporterar som de gör.

Vi har fört samman empiri och analys eftersom det föreföll mest logiskt och översiktligt. Vi hoppas på detta sätt att läsaren skall kunna följa den röda tråden och se hur studien vuxit fram. Fokus kommer att läggas på 4 artiklar tagna ur Aftonbladet och Expressen perioden efter WTC-attackerna. Vi har dock även läst igenom och använt oss av 21 fler artiklar under arbetets gång. Dessa är dock inte med i själva analysen. Vi anser att dessa valda artiklar är tillräckliga för att vi ska kunna få fram ett samlat resultat som visar hur nyhetsrapporteringen har sett ut.

I detta avsnitt kommer vi utifrån de teoretiska ansatser som presenterats under föregående kapitel att analysera dessa artiklar och därigenom försöka besvara våra frågeställningar. Vår ambition med vår fallstudie är att finna mönster och stöd för generaliseringar utifrån våra teorier. Förhoppningsvis kommer denna form av analys hjälpa oss på vägen till ökad förståelse kring den svenska kvällspressens sätt rapportera om WTC-attacken den 11 september 2001 i USA.

4.1 Attentaten den 11 september 2001

Den svenska allmänhetens första möte med terrorattackerna mot World Trade Center i New York och mot Pentagon i Washington den 11 september 2001 skedde via TV och genom Internet. Förmedlingen var i vissa fall direkt. När röken steg upp från ett av tvillingtornen på Manhattan kunde tittarna se hur det andra tornet attackerades av ännu ett flygplan och som sedermera också rasade samman.

Bortsett från televisionen fanns det inga svenska medier som ägnade mer utrymme åt terrorkriget än Aftonbladet och Expressen. Därför tycker vi att det är passande med en kort beskrivning av hur de båda tidningarna valde att agera den 11 september 2001. Aftonbladet ägnade hela tidningen dagen efter 11 september, 2001, utom Sportbladet, dvs. 48 helt annonsfria sidor, åt vad man kallade ”historiens värsta terrorattack”, dessutom tryckte man upp en extraupplaga på 20 000 exemplar. Expressen låg inte långt efter. Av första delens 44 sidor ägnades 40 åt terrorattacken, de övriga fyra utgjordes av reklam. Båda dessa tongivande svenska tabloider satsade med andra ord ofantligt på rapporteringen kring terrorkrigets dramatiska upptakt (Nordström 2002:7).

4.1.1 Artikel (2001-09-12): USA:s fiende nummer 1 Usama bin Ladin ärvde 2,5 miljarder och byggde upp en ultramodern armé

I denna artikel som presenteras i Aftonbladet den 12 september dagen efter terrorattacken i USA fanns det ett behov av att veta vem som bar ansvaret för dessa illdåd som USA utsattes för. Här ser man inslag av episka iscensättningar. Där syftet är att dra fram speciella hjältar och peka ut syndabockar. Man personifierar även mannen som anses bära ansvaret för attackerna.

Man lyckats få fram information om att Usama bin Ladin deltagit i en intervju tre veckor innan 11 september med Abdel Bari Atwan, redaktör för Londonbaserade al-Quds al-Arabi. I denna intervju har Usama bin Ladin utfärdat en skarp varning mot USA och sagt att något spektakulärt kommer inträffa inom den närmaste tiden. Aftonbladet spekulerar även i att Usama bin Ladin kan vara skyldig 8000 människors livet och gör kopplingar till tidigare attentat mot västerlänningar. Man bekräftar även att Usama bin Ladin har varit efterlyst av amerikanska CIA som har ansett att han är världens farligaste terrorist och USA:s största säkerhetshot. Det man i stora stycken ägnar mycket åt är kulturen där man menar att detta är ett krig mellan väst och islam, där Usama bin Ladin står för islam och det onda medan väst leds av George W Bush och en nation i sorg. Man målar upp en väldigt svart och vitt bild av dramat. Man slår an på en av människans djupast rotade arketyper: förhållandet mellan ”gott och ont” som också kan beskrivas i motsatspar som ”himmel och helvete”. Det kan inte namnges med president Bush eller någon annan av västvärldens ledargestalter utan hanteras som abstrakta företeelser: ”demokrati” eller ”det öppna samhället”. Det onda kan också abstraheras som ”diktatur” eller ”demokratins fiender” men till skillnad från det goda kan det personifieras. I terrorkriget är Usama bin Ladin som representerar ondskan och är den stora skurken. Bin Ladin liknas ständigt vid något omänskligt; en demon, en Adolf Hitler, en Saddam Hussein etc. Det är enklare att ha en utpekad central fiende som motståndare än många oklara, inom al-Qaida, Hamas, Hizbollah, Jihad eller utspridda inom ännu större och bredare terrorverksamhet.

Det bör betänkas att denna spektakulära händelse må ha påverkat journalisters objektivitet och granskningsförmåga. Om det är fallet så är det olyckligt eftersom de mediala budskapen oftast är de som når fram först till folket vid sådana här händelser. Man säger sig vara säker på att det även är Usama bin Ladin och hans terrornätverk al-Qaida som legat bakom bombningen i World Trade Center 1993 där man genom en bomb i garaget lyckades skada flera tusen civila och dödade sex personer. Anledningen till att man anses kunna utpeka Usama bin Ladin är att man funnit en lapp med hans adress och telefon nummer under räddningsarbetet och saneringsarbetet. Huruvida detta är uppgifter som stämmer eller inte får vi inte veta, utan bara att hans namn fanns där, och kanske är det så att han var hjärnan bakom eller så var det en taktisk manöver från attentatsmännen. Spekulationerna kan fortsätta hur länge som helst men problemet här är just det att tidningen i sig inte problematiserar ämnet utan rapporterar utan granskning och efterforskning kring ämnet.

4.1.2 Artikel (2001-09-14): Han skrattade åt deras död

Fredagen den 14 september handlar vår artikel om ett inskickat videoband. Vita huset har dagen innan släppt ut ett 40 minuter långt band som påstås vara upphittat i en övergiven bostad i Jalalabad i Afghanistan. Av intervjun med Usama bin Ladin på bandet påtar sig denne nu all skuld för terrorattackerna mot USA den 11 september. Expressens första sida lyder: BIN LADINS HÅNSKRATT åt terrordådets offer. Utöver redan nämnda förstasida presenterar även Expressen två iscensättningar denna dag: *Han skrattade åt deras död* och *De visste inte att de skulle dö*. Ändå är det inte Usama bin Ladins erkännande i sig (han har senare förklarat att bandet är förfalskat) som gör nyheten stor denna dag utan på vilket sätt erkännandet görs: att han skrävlar och skrattar över sina bedrifter. I Expressens iscensättning: *Han skrattade åt deras död* har onskans exotiske skurk ställts mot den oskyldigt drabbade paret, Joseph och Pat Flounders. De var fortfarande mycket lyckliga tillsammans efter 21 års äktenskap – de hade fått huset nyrenoverat och Pat hade nyligen tillfrisknat efter en besvärlig bröstcancer – när deras liv plötsligt slogs i spillror. Joseph som arbetade i ett av WTC-tornen dödades i attacken.

Vilka motiv har kvällspressen med att rapportera och publicera bilder av denna enskilda händelse den 11 september 2001? Kopplar man det till den medielogik som råder i samhället och utgår efter dess påståenden kan man argumentera för att kvällspressen i det här fallet vill fånga en så stor publik som möjligt för att tillfredställa annonsörer, investerare och ledningen. Här gäller det att frambringa nyheter som är sensationella och uppmärksammade. Något syfte fyller den dock inte då artikeln inte är informativ på något sätt utan enbart fyller sitt syfte som sensationsnyhet. Vilka principer gäller egentligen – handlar det enbart om att sälja lösnummer? Man kan väl inte precis argumentera för att det behövs efterforskningar och att framställningen inte är saklig och verklighetstroget nog. Dock kan man fråga sig vilket syfte denna framställning fyller.

4.1.3 Artikel (2001-10-08): Kriget. Bin Ladin: Ni är inte säkra. Misstänkte terrorledaren varnar USA för ett långt krig

Artikeln behandlar det videoband som offentliggjordes den 8 oktober 2001, där Usama bin Ladin uttrycker sin glädje över de lyckade terroristattackerna som orsakade tre tusen amerikaner livet. Naturligtvis måste man betrakta detta som episk iscensättning där vi får bekräftat att islam tänker fortsätta kriget mot USA till den dagen då USA befriar Palestina, och Saudiarabien blir fritt från amerikanska intressen. Denna typ av iscensättning som den episka framställningen anspelar på är en personlig förmedling av Usama bin Ladin som påpekar att kriget kommer att medföra en osäkerhet bland amerikaner (Nordström 2002:22).

Vid detta stadium har ingen tagit på sig ansvaret för terrordåden och alla spekulerar i vem som har planerat dessa. Den förre CIA –utbildade Usama bin

Ladin har redan innan detta videoband varit utpekad som hjärnan bakom förödelserna i New York. I samband med detta videoband som släpptes och sändes av det arabiska mediebolaget al-Jazeera blev han den person som skulle driva USA:s motivation i kampen mot terrorism. Genom denna artikel som i detta fall var publicerad i Expressen finns det många inslag av dramatiska och episka iscensättningar som förstärker hotet från de fundamentala islamisterna ”som är kapabla att döda tusentals oskyldiga människor inklusive sig själva”. Naturligtvis är detta händelser som passar medieformatet perfekt då det finns: rädsla, oro, sorg och en vilja att följa händelserna. På grund av detta blir möjligheterna för kvällspressen enorma för att publicera sensationsnyheter. I denna artikel är det dramatiska själva videon där Usama bin Ladin talar till den amerikanska nationen, helt obemärkt av vad som har hänt, trots att han är världens mest jagade man för stunden. Men självklart finns även det färskaste minnet från 11 september och vreden kvar hos folket och makthavare vilket sedermera utlöser till stora militära anfäll mot Afghanistan och Irak. Den episka framställningen i denna artikel gör sig påmind i användandet av personifiering och dömandet av Usama bin Ladin som syndabock och ansvarig för dessa terroristers verk.

4.1.4 Artikel (2001-10-08): USA varnar för hämnd. Världen fruktar en giftattack

Det man kan konstatera av rapporteringen veckorna efter terrorattackerna är att en överväldigande del av artiklarna hade inslag av didaktisk typ. Avsikten är att redogöra för faktiska förhållanden och förmedlingen här utförs av experter som kortfattat redogör faktiska förhållanden i verkligheten. Artikeln ifråga samlar en del experter inom området och konstaterar att nya attacker är att vänta. Man beskriver situationen i New York där beredskapen har höjts. Man går vidare och presenterar i vilken form de nya terrorattackerna kommer att påverka befolkningen. Man konstaterar att attackerna kommer att ske till hundra procent, man vet inte bara när.

Man hänvisar senare till den svenske terroristexperten Magnus Ranstorp som säger att han kan tänka sig att en vilande cell i al-Qaidas nätverk aktiveras inom några veckor och försöker sig på en kemisk attack.

Varför väljer media i detta läge att skapa och rapportera om denna påstådda hotbild? Nästan en månad har gått sedan terrorattackerna. Den uppfattning man får som läsare är att verkligheten har förändrats efter 11 september 2001. Terrorismen har ökat och nya attacker är att vänta. Är det faktiskt så att vi är mer sårbara efter händelserna kring 11 september eller är syftet bara att sälja mer lösnummer. Terrorattacker i sig har inte ökat utan man ser tecken på att attackerna har blivit mer omfattande. Den uppfattning man får vid läsning är dock att ökade terrorattacker är att vänta. Nyheten av nya terrorattacker berör alla och det finns ett stort intresse i mediepubliken. Detta medför att man säljer mer lösnummer. Det är inte verkligheten i sig självt som avgör vad som är nyheter och vad som är värt att ligga i topp på mediedagordningen. Det är snarare bilden av verkligheten som avgör. Den är i sin tur starkt influerad av dom nyhetsvärderingar som görs på

redaktionen. Sådant som passar in i medielogiken, och som samtidigt bedöms vara viktigt och intressant för mediepublikerna, har störst möjligheter att bli uppmärksammade.

5 Slutsats

5.1 Hypotesen

I föregående kapitel har vi analyserat Aftonbladets och Expressens rapportering kring WTC-attackerna den 11 september 2001. Vi utgick ifrån hypotesen att den senaste tidens medieutveckling och det överlevnadsklimat som detta har medfört har lett till att media och i synnerhet kvällspressen förenklar och bidrar till att skapa sensationella nyheter som kan liknas vid dramafabriker.

Utifrån den empiri vi har använt så står det klart att kvällstidningarna försöker skapa sensation, känsla, nyfikenhet och spänning kring nyheter. Detta skapar en självorsakad press på tidningarna att skapa rubriker och löpsedlar som chockar och uppmärksammas utav oss medborgare som köper tidningen.

När Usama bin Ladin gav sitt erkännande i ett inskickat videoband uppmärksammades inte just erkännandet utan istället fokuserade media på det faktum att han hånskrattade åt människors död. Huruvida bandet var äkta eller inte har vi ingen uppfattning om men kanske borde media ha lagt sin kraft på att undersöka sanningshalten i videobandet eller försöka granska vem eller vilka som bar på skulden. Så stämmer vår hypotes? Det är nog ingen sensation om vi påstår att detta stämmer. Vi hävdar att media intresserade sig mer för att sälja lösnummer än att granska och presentera sanningsenliga nyheter.

5.2 Frågeställningen

Vår frågeställning löd: Hur och varför agerade medierna som de gjorde kring terrorattackerna den 11 september 2001 i USA och var i finns problematiken i deras sätt att rapportera? För att besvara denna fråga här har vi delat upp den i två delar. Först ger vi vår syn på hur rapporteringen såg ut dagarna efter WTC-attackerna och utifrån de teorier som finns gällande mediernas värdering av nyheter förklara vi varför medier agerade såsom de gjorde. Därefter kommer vi att diskutera och problematisera dessa två tidningars agerande under WTC-attackerna.

5.2.1 Medias roll

Trots den ihärdiga och ständiga rapporteringen från kvällspressen kring möjliga och tänkbara terrorattacker behöver detta i sin tur inte betyda att terrorismen har ökat under en viss tidsperiod eller att antalet terroristdåd har blivit fler. Istället handlar det om att terrorismen har blivit något som vi alla känner igen från den 11 september 2001 och något vi kan relatera till. Detta i sin tur ger kvällspressen stora möjligheter att iscensätta dramatiska sensationsnyheter kring alla tänkbara scenarion. Intressant är hur dessa kvällstidningar noga har valt strategier för att rapportera kring terrorism. Dagarna efter attackerna mot USA började mediernas ihärdiga jobb med att befästa sin rapportering kring ämnet terrorism och samtidigt göra det möjligt för fortsättning av sin rapportering kring ämnet för långt tid framöver. Genom att jämt och ständigt skriva om hur terrorism är vår tids stora hot och att vi i framtiden kan vänta oss fler och större attacker aktualiseras hela tiden ämnet och hålls därmed också vid liv hela tiden. Eftersom terrorism är något som berör oss alla och som kan få fruktansvärda konsekvenser blir det tillsynes lätt för kvällspressen att utnyttja denna emotionella och hemska verklighetsbild som människor har på näthinnan från katastrofen den 11 september 2001.

I teorikapitlet gavs en bild av vilken roll media bör ha i vårt samhälle. Mediernas roll är att ge sanningsenliga och objektiva bilder av verkligheten (McQuail 1992:111). Därtill har de en granskande funktion inom demokratin och bör arbeta på ett sätt som främjar medborgarkulturen. När media inte lever upp till dessa krav utan förenklar, konkretiserar och förvränger beskrivningar av terror i det här fallet, påverkar det medborgarnas bild av politiken och verkligheten.

Aftonbladet och Expressen är två inflytelserika svenska kvällstidningar som har stora resurser att förmedla och informera samhället. Båda tidningarna bevakade de två händelserna på likartat sätt och gav ungefär lika stort utrymme för affärerna. I stort sätt kunde man se en ensidig rapportering av båda kvällstidningar under den efterföljande perioden. Nyhetsförmedlingen av händelserna var till en början informativ men båda tidningarna använde sig av färgstarka rubriker. Eftersom händelserna var så sensationella i sig behövde språket inne i artiklarna knappast kryddas. Dock kunde man se tecken på att dessa tidningar genom rubriksättning och genom val av fokus förstärkte bilden av kvällspressen som dramafabriker. Detta kunde man tydligt se i Expressens två iscensättningar den 14 september 2001: *Han skrattade åt deras död* och *De visste inte att de skulle dö*. För första gången hade man fått tydlig information om Usama bin Ladins koppling till terrordåden. Tidigare hade det enbart varit antaganden från olika terroristexperter, men nu hade man ett klart erkännande från huvudpersonen själv. Ändå var det inte det som gjorde nyheten stor denna dag utan på vilket sätt erkännandet görs. Rubriken kopplas till hans nonchalans över människors död. Att han skrävlar och skrattar över sina bedrifter.

Fokus lades även på att lyfta fram antaganden om nya hot. Experter som Magnus Ranstorp intervjuas för att ge sin syn på händelseutvecklingen. Denne säger att han kan tänka sig att en vilande cell i al-Qaidas nätverk aktiveras inom några veckor och försöker sig på en kemisk attack. Detta är någonting som var

utmärkande under perioden efter WTC-attackerna; man försökte planlägga nya hot, nya attacker.

Alla de iscensättningar som vi dragit fram i föregående kapitel påverkar med all sannolikhet läsarna. Det som utspelas är så våldsamt att det inte behövs några kommenterade mellanhänder. Det är helt logiskt med dramatiska iscensättningar som lägger sig tätt in på verkligheten.

Annorlunda är situationen en månad senare den 7 oktober när Afghanistan börjar bombas. Vedergällningen kom inte som någon överraskning. Alla parter har haft tid till förberedelser. Paradoxalt nog gynnar det inte en allsidig nyhetsförmedling eftersom journalister och fotografer får problem med att ta sig fram till krigets verkliga skådeplatser. Medierna blir istället beroende av inblandade aktörer, militära och officiella talesmän, som tar tillfället i akt att sprida sin information och propaganda.

Flera och fler forskare har på senare tid talat om kvällstidningar som dramafabriker, mer engagerade i att producera "stories" och "sagor" än att förmedla fakta och nyheter (Nordström 2002:7). Kvällstidningarnas medvetna strategi av iscensättningar och förvirrade nyheter kan lätt skapa kaos i läsarnas värld som i sin tur hjälper till att förstärka intrycket av att världen är osäker och farlig. Denna process som är väldigt effektiv och känsloladdad utnyttjar kvällspressen så ofta det finns möjlighet och det är av främst ekonomiska och karaktäristiska anledningar som detta görs. För det första så handlar det för kvällspressens del om att överleva genom att sälja lösnummer, och därmed blir löpsedeln en direkt säljande reklam för tidningen där köparen kommer i kontakt med innehållet genom sensationella rubriker och stora bilder. För det andra så är det just karaktären hos kvällspressen där sensationsnyheterna står i fokus och där det finns stora resurser och likvida medel att spendera kring bevakning och rapportering. Aftonbladet försökte två timmar efter terrorattacken sända ett helt nyhetsteam till New York för rapportering, men eftersom all flygtrafik från och till USA hade stoppats var det omöjligt för dessa journalister att komma in i landet. Men detta bevisar att man har stor potential att snabbt vara på plats när något händer (Nordström 2002:20). Dessa förutsättningar har inte en vanlig morgontidning på samma sätt, då man som morgontidning jobbar utifrån andra premisser, vilket i sin tur gör att kvällstidningarna fyller ett syfte och kan därför anses som viktiga på sitt sätt.

5.2.2 Problematik

Tittar man på kvällspressens agerande under undersökta period är det svårt att se syftet med kvällspressens existens. Men som vi i ovanstående avsnitt diskuterade tror vi att existensen av kvällspress är både nyttig och viktig. Helt enkelt för att dess resurser är så pass mycket större och att organisationen bakom tidningen är mer dynamisk och anpassningsbar än den traditionella tidningsredaktionen. Detta bevisas inte minst i fallet om de journalister som försökte resa till New York två timmar efter terrorattackerna. Därmed inte sagt att vi är starkt kritiska till hur

kvällstidningarna jobbar och hur de skapar dramatik kring nyhetshändelser. Vi har en allmän inställning till att kvällspressen väldigt ofta skapar onödigt dramatik kring olika händelser. Genom att strategiskt använda sig av olika tekniker av iscensättningar och retoriska argument för att laborerar med människors känslor, föreställningsvärld, tankar och referensramar vilket lätt kan leda till att man får en förvrängd bild av verkligheten utifrån medias rapportering. Problematiken ligger i den betydande makt som medierna har över dagordningen, över de frågor människor utgår från när de bedömer en situation, och över hur problem gestaltas. Medierna formar åtskilliga av våra bilder av verkligheten; de bilder vi utgår ifrån när vi formar våra uppfattningar och opinioner (Strömbäck 2000:267f).

Ett färskt exempel på detta är den mediala uppmärksamhet antalet rymningar i Sverige fick under sommaren, och i en opinionsundersökning som gjordes i slutet av sommaren tillfrågades ett antal personer om de tror att rymningarna i Sverige har ökat de sista åren, en majoritet svarade att de trodde att rymningarna hade ökat. Verkligheten är en annan då antal rymningarna är de lägsta på tio år. Detta bevisar att medias intresse och rapportering kring ett visst ämne kan skapa en skev bild av vår verklighetsuppfattning. Undersökningar har gjorts då man försöker hitta någon informationskälla som är oberoende av medierna, för att jämföra den informationen med mediedagordningen. Exempel på sådana kan vara brottstatistik som fallet ovan. I vissa fall har det varit så att medan det verkliga problemet minskat, så har frågan stigit på mediedagordningen. Skillnaden mellan verkligheten, ett minskande problem, och bilden av verkligheten, ett växande problem, kan således vara betydande (Strömbäck 2000:164).

Vi kunde även se många antaganden om antalet dödsfall under efterföljande dagar. Det första antagandet att 10 000 människor skulle ha dödats när WTC-tornen rasade samman på Manhattan den 11 september var anmärkningsvärt med tanke på de korrigeringar som gjordes senare. Dock har vi förståelse för att även journalister kan bli tagna av stundens allvar. Vi anser att det kan ligga ett problem i sättet att hantera inkommande information vid sådana situationer. Som vi nämnt tidigare är det viktigt för dessa tidningar att rapportera om en händelse först och ibland kan detta leda till att man inte granskar informationskällan. Den 9 januari 2002, fyra månader efter terrordådet, uppger Svenska Dagbladet att statsledningen i New York fastställt dödssiffran till 2893. Den sammanlagda siffran för samtliga omkomna – WTC, Pentagon och det fjärde kapade planet som störtade i Pennsylvania – är enligt amerikanska myndigheter 3126. Ett av många stora problem i denna utveckling av medieklimatet är de stora kostnader som saklig och genomarbetad journalistik faktiskt karaktäriseras av. Vilket i sin tur leder till att andrahandsinformation och bristande granskningar av material alltmer blir vanligt bland medelstora och mindre mediebolag som inte har resurser, förmåga och tid att utföra ett gott moraliskt rättfärdigande journalistiskt arbete.

5.3 Framtida forskning och Avslutande diskussion

Huruvida den medialiserade demokratin som vi idag konsumerar är positiv eller negativ är en omtvistad fråga som ställer saker på sin spets. Man kan utifrån ett kritiskt perspektiv säga att nyheter ska innehålla säkra fakta av vår värld och det ska beskrivas och rapporteras objektivt. Men utifrån ett annat perspektiv kan man propagera för att graden av objektivitet och fakta är subjektivt och omöjligt att uppfylla. Detta gör diskussionen kring den medialiserade demokratin komplicerad och intressant. Vi anser att det i dag råder en demokrati som till stor del styrs och formas utifrån mediala budskap, och som vi anser vara ett hot mot demokratin legitimitet och styrka. Utifrån teorin om det sociala ansvaret gentemot medborgarna har medierna ett ansvar för de nyheter de presenterar. Särskilt intressant är det idag att se hur dessa normativa ställningstaganden mer och mer tenderar att glida ut i periferin och bli betydelselösa. Men trots detta ska man ha i åtanke att mycket har hänt i den mediala sfären och detta har inneburit att gränserna förflyttats och idag känns väl dessa normativa ansatser mer som en utopisk strävan i dagens medieklimat.

Utifrån denna studie skulle det vara intressant och se om samma mönster kan finnas i andra länder. Fanns det någon skillnad i hur nyhetsförmedlingen såg ut under perioden efter WTC-attackerna? Även medias påverkansfaktorer hade varit intressant att undersöka. Vilka effekter medförde nyhetsrapporteringen för medborgarna? Medförde denna förmedling att medborgarna tänkte annorlunda gällande Sveriges neutralitetspolitik? Svar på dessa frågor kan vi inte ge i detta arbete men vi uppmanar andra forskare att ta sig an denna problematik på djupare plan.

6 Referenser

- Lundahl, U. & Skärvad, P-H. (1999). *Utredningsmetodik för samhällsvetare och ekonomer*, Lund: Studentlitteratur
- Patel & Davidsson. (1998). *Forskningsmetodikens grunder*, Lund: Studentlitteratur
- Eriksson, L.T & Wiedersheim-Paul, F (1999). *Att utreda, forska och rapportera*, Malmö: Liber ekonomi
- McQuail, Denis, (1992). *Mass Communication Theory*, London: SAGE Publications
- Nordström, Z, Gert (2002). *Terrorkriget i kvällspressen*, Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar
- Strömbäck, Jesper (2000). *Makt och medier*, Lund: Studentlitteratur
- Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Wängnerud (2004). *Metodpraktikan*, Stockholm: Elanders Gotab
- Gaventa, John (1987). *Makt och deltagande i Olof Petterson, red., Maktbegreppet*, Stockholm: Carlsson
- Norell, Magnus, Ströberg, Karin (2002). *Tankar om terrorism: Två studier kring ett modernt fenomen*, Stockholm: Totalförsvarets Forskningsinstitut - FOI

Tidningsartiklar

Aftonbladet

- Josefsson, Leif Åke (2001-09-12). USA:s fiende nummer 1 Usama bin Ladin ärvde 2,5 miljarder och byggde upp en ultramodern armé, sid. 34-35
- Persson, Ingvar (2001-09-13). Korståg mot muslimer – en mardröm, sid. 02
- Hansson, Wolfgang (2001-10-10). Terrorhotet mot världen. bin Ladins talesman: stormen av flygplan kommer inte att sluta, sid. 6-7
- Erlandson, Åsa (2001-09-30). Turistmål stängs i terrorns spår, sid. 24-25

Hansson, Wolfgang (2001-10-09). Vi kan anfälla flera länder. USA hotar – och Irak toppar listan över nya attackmål, sid. 24-25

Heimerson, Staffan (2001-09-12). Vedergällningen lär bli massiv, sid. 36-37

Lutterman, Markus (2001-09-12). Svensk expert varnar USA, sid. 5

Ovander, Petter (2001-10-08). Det är krig mot Islam. Videospelad bin Ladin svarade på USA:s attack, sid 14-15

Hansson, Wolfgang (2001-09-15). Terrorkriget: Dödens piloter, sid. 6-7

Hansson, Wolfgang & Sunholm, Magnus (2001-10-10). USA fruktar dödsmittan, sid. 10-11

Castelius, Olle (2001-10-09). USA fruktar att biovapen låg bakom död i Florida, sid. 27

Expressen

Johansson, Gunnar (2001-09-14). Han skrattade åt deras död, sid. 67

Johansson, Gunnar (2001-10-08). KRIGET. Bin ladin: Ni är inte säkra. Misstänkte terrorledaren varnar USA för ett långt krig, sid. 06

Matson, Håkan (2001-10-08). KRIGET. USA varnar för hämnd. Världen fruktar en giftattack, sid. 14

Ranstorp, Magnus (2001-09-13). Terroristexperten Magnus Ranstorp om framtidens krig. Så knäcker USA Usama bin Ladin, sid. 04

Kadhammar, Peter (2001-09-14). ATTACKEN MOT USA. Här tränar bin Ladins bödlar, sid. 07

Svensson, Nicklas & Wischman, Marika (2001-09-15) Attackerna mot USA: Sverige rustar för terrorkrig. Polisen befarar dåd även här, sid. 05

Hellberg, Magnus (2001-09-20). Expert: bin Ladin vill skaffa nervgas. USA fruktar attacker med stridsgaser och giftbomber, sid. 01

Matson, Håkan (2001-10-04). ATTACKEN MOT USA. Vi ser dig komma bin Ladin! AL QAIDA läger har kartlagts, sid. 03

Larsson, Mats (2001-10-06). Kalla kriget är här igen, sid. 07

Carrwick, Christian (2001-10-06). Nya uppgifter: Så arbetar bin Ladin, sid. 04

Carrwick, Christian (2001-10-08). KRIGET. Europa stärker säkerheten inför bin Ladins hämnd, sid. 16

Matson, Håkan (2001-10-08). KRIGET. Bush: Frihet ska segra. Presidenten bestämde sig för attacken redan på lördagskvällen, sid. 08

Holmen, Christian (2001-10-08). KRIGET. Det här är bara början. Svenska experter eniga: Det blir fler attacker, sid. 12

Matson, Håkan (2001-10-09). KRIGET. Nästa steg: Ta fast bin Ladin. USA sätter in markstyrkor i jakten, sid. 30

Internet källor

Internet 1: <http://koncernen.aftonbladet.se/tidningen/>, 2005-01-17, kl 13:27

Internet 2: <http://expressen.se/index.jsp?d=230&a=72970>, 2005-01-17, kl 13:29